

Ankstyvas kylančių pavojų nustatymas – pagrindinė prevencinė priemonė užtikrinant maisto saugą

Pasaulinė prekyba maisto produktais nuolat didėja. Tai yra nauda visuomenei, tačiau tuo pačiu ir nauji iššūkiai susiję su maisto sauga. Problemos, kurios anksčiau buvo būdingos tik tam tikram regionui dabar gali tapti pasauline problema. Greitai besikeičiančiame pasaulyje, vykstant intensyviai tarptautinei prekybai, į maisto saugos problemas turi būti reaguojama jų atsiradimo pradžioje. Ankstyvas kylančių pavojų nustatymas suteikia galimybę sumažinti riziką, susijusią su maisto sauga, ir pasiruošti kylančių pavojų prevencijai. Rizikos valdymas turi tapti iniciatyvus. Rizikos valdytojas turi pats ieškoti kylančių pavojų ir stengtis užkirsti jiems kelią. Vien tik reagavimo į jau nustatytą pavojų neužtenka.

Europos maisto saugos tarnybos (EMST) vienas svarbiausių uždavinių – kylančių pavojų nustatymas. EMST rengia stebėsenos procedūras, skirtas sistemingai informacijos, susijusios su kylančiais pavojais, paieškai, rinkimui, apdorojimui ir analizavimui. Remiantis ankstesne krizių valdymo patirtimi siekiama nustatyti pavojų indikatorius, kurie padėtų kuo anksčiau nustatyti kylančius pavojus.

Nacionalinio maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo instituto Rizikos vertinimo departamentas aktyviai dalyvauja EMST veikloje nustatant kylančius pavojus.

Europos Sąjungoje (ES) įsigaliojus naujiems higienos reikalavimams, maisto ir pašarų įmonės savo veikloje įdiegė Rizikos veiksmų svarbuose valdymo taškuose (RVSVT) sistemą arba taiko geros praktikos taisykles. Šios savikontrolės sistemos yra skirtos rizikai vertinti ir kontroliuoti. Kritiniai taškai yra nustatomi atlikus rizikos vertinimą, tačiau įprastai vertinama tik ta rizika, kuri jau yra žinoma. RVSVT sistema pasižymi greitu prisitaikymu prie besikeičiančios situacijos. Ji turi būti nuolat peržiūrima ir koreguojama pagal gautus kontrolės rezultatus, pakeitimus gamyboje, žaliavų įsigijime, taip pat turi būti atsižvelgta į kylančius pavojus.

ES nacionalinės ir regioninės maisto kontrolės tarnybos vykdo kontrolės funkcijas užtikrinant saugaus maisto tiekimą rinkai. Be kontrolės jos taip pat vykdo tam tikrų pavojų stebėsenos programas, kurios skirtos išsiaiškinti bendrą situaciją, susijusią su tam tikru pavojumi. Šių programų indėlis nagrinėjant bendras rizikos tendencijas ES yra labai vertingas, tačiau paprastai stebėsenos programos vykdomos jau nustatytų ir tyrinėtų pavojų atžvilgiu, o kylantys pavojai gali likti nepastebėti.

Kylantiems pavojams galima priskirti nežinomus naujus pavojus, žinomus pavojus, tačiau neregistruotus ES, žinomus pavojus, kurie netikėtai sustiprėjo ar tapo nekontroliuojami.

Kylančios rizikos pavyzdžiai galėtų būti:

- anksčiau nenustatytas kai kurių medžiagų, esančių maiste ar pašare, toksinis poveikis;
- nežinomos etiologijos žmonių, gyvūnų ar augalų susirgimas;
- regionui nebūdingų (egzotinių) ligų pasireiškimas;

- dideliu atsparumu antimikrobinėms medžiagoms pasižyminčių mikroorganizmų atsiradimas;
- naujų analitinių-diagnostinių metodų dėka nustatomi patogeniniai virusai maiste ir pašare, kurių iki tol nebuvo galima aptikti dėl tinkamų metodų nebuvimo;
- naujos gyvulininkystės technologijos, dėl kurių gali atsirasti galimybė infekcinių ir neinfekcinių ligų plitimui, gyvūnų streso didėjimui, gyvūnų gerovės sąlygų blogėjimui;
- nenumatytas šalutinis poveikis aplinkai dėl teršalų, įskaitant antimikrobinę medžiagų liekanų, ar GMO patekimo į aplinką.

Norint išvengti kylančių pavojų, reikalinga sistema, kuri padėtų nustatyti pavojus ankstyvame jų pasireiškimo etape. Tuo būdu būtų galima užkirsti kelią pavojų plitimui prieš jiems tampant realia grėsme, numatyti prevencines priemones. Siekiant nustatyti ir valdyti kylančius pavojus labai svarbi yra ankstesnių krizių patirtis. Kylantiems pavojams nustatyti naudojami pavojaus indikatoriai, t.y. pavojaus požymiai, kurių pokyčiai laiko ar erdvės atžvilgiu tiesiogiai ar netiesiogiai rodo, kad yra galimybė pavojui atsirasti. Pasirinkti pavojaus indikatoriai gali būti labai įvairūs savo pobūdžiu ir tiesiogine sąsaja su kylančiu pavojumi. Pirmenybė yra teikiama kiekybiniais pavojaus indikatoriums, kurie gali būti pamatuojami (laboratorinių tyrimų duomenys). Tačiau kai kurie indikatoriai gali būti išreiškiami tik kokybine išraiška (gyventojų informavimas apie pavojų). Pavojaus indikatoriai gali būti skirstomi pagal jų svarbą nustatant pavojus. Pasirenkant indikatorius reikia atsižvelgti į jų patikimumą, tinkamumą, tarpusavio sąveiką ir šios sąveikos įtaką pavojaus nustatymui, esamas priemones ir būdus jų matavimui ir nuolatiniam stebėjimui.

Indikatorius gali būti tiesioginis ir netiesioginis (nuodingų medžiagų nustatymas aplinkoje – tiesioginis indikatorius; saugos trūkumas, sudarantis sąlygas nuodingų medžiagų patekimui į aplinką – netiesioginis indikatorius).

Vertinant kylančius pavojus, reikia naudotis moksline informacija ir kita vertinga informacija, kurią gali suteikti įvairios vartotojų organizacijos, privatus sektorius. Pavojaus nustatyme labai svarbi yra informacijos paieška, informacijos, gautos iš skirtingų šaltinių palyginimas, sisteminimas ir apibendrinimas. Informacijos šaltiniai turi būti tiesiogiai susiję su nustatytais pavojaus indikatoriais, prieinami rizikos vertinimo institucijoms ir pageidautina, kad informacija būtų saugoma elektroninėje laikmenoje (įvairios elektroninės duomenų bazės, tam tikrų institucijų ar organizacijų tinklapiuose skelbiama informacija, sistemos visuomenės informavimo priemonių apžvalgai, internetinės paieškos sistemos ir pan.). Informacijos šaltinių patikimumas nėra vienodas – informacija gali varijuoti nuo gandų iki tikslų stebėsenos, mokslinių tyrimų duomenų. Kai kurių indikatorių paieškai jau dabar gali būti naudojamos pažangios duomenų sistemos (oro sąlygų duomenys), tačiau kitų indikatorių nustatymui duomenų gali nebūti, ar gali būti pateiktos tik spėlionės. Naudojantis informacijos šaltiniais, reikia įvertinti jų tiesioginį sąryšį su indikatoriumi, informacijos formą (kiekybinė, kokybinė), pateiktų duomenų tikslumą ir patikimumą, duomenų kiekį ir išsidėstymą laiko ir erdvės atžvilgiu, prieinamumą prie šaltinio.

Labai svarbus informacijos šaltinis kylančiam pavojui nustatyti yra Skubių pranešimų apie nesaugaus maisto ar pašarų tiekiamą rinkai sistema (RASFF). RASFF pranešimų apžvalga yra skelbiama kas savaitę, daromos metinės apžvalgos, kuriose aprašomos pastebėtos tendencijos.

Duomenys gauti iš RASFF sistemos turėtų būti sulyginti su turima mokslinė informacija, rizikos vertinimo duomenimis, esamomis rizikos valdymo priemonėmis ir jų veiksmingumu.

Parengta remiantis Europos Maisto Saugos Tarnybos informacija.

Opinion of the Scientific Committee on a request from EFSA related to the early identification of emerging risks

http://www.efsa.europa.eu/EFSA/efsa_locale-1178620753812_1178620763427.htm

Scientific Committee adopts definition of Emerging Risks

http://www.efsa.europa.eu/EFSA/efsa_locale-1178620753812_1178628825155.htm

Report of the EFSA Service Contract EFSA/SC/Tender/01/2004 "Forming a Global System for Identifying Food-Related Emerging Risks - EMRISK", coordinated by the Dutch Food and Consumer Product Safety Authority (VWA)

http://www.efsa.europa.eu/EFSA/efsa_locale-1178620753812_1178638136476.htm